

Latin Amerika'da Sosyal Düşüncenin Dekolonizasyonuna Doğru: İbn Haldun Yöntemleri*

Towards the Decolonization of Social Thought in Latin America: The Ways of Ibn Khaldun

Raquel Sosa Elizaga⁽¹⁾, Ignacio Sosa Alvarez ⁽²⁾

(1, 2) Universidad Tecnológica de México, Meksika

(1) rsosa@unam.mx

Tarih birçok kaynaklara, türlü bilgilere, dikkatle bakı ve incelemelere ve kalplerde kanaat ve inan husule gelinceye kadar tespitte muhtaçtır. Bu gibi dikkat ve incelemeler, bu yolda hareket eden kimseyi, sürçme ve yanımlardan kurtarır. Çünkü haberler yalnız nakil ve rivayete dayanır; âdet, örf ve sosyal politika kaide ve usullerine, cemiyet ve fertlerin dünyayı imarlarının tabî cereyanına ve insanın sosyal hallerine ve gözle görülemeyen hallere, gözle görülebilen şeylere uymadığı ve şimdiki durum geçmişteki durumla karşılaştırılmadığı takdirde, hataya düşmekten ve doğru yoldan sapmaktan kurtulmak ve emniyet kazanmak çok vakit mümkün olmaz.

İbn Haldun, Mukaddime

Öz: Ölümünün üzerinden 6 yüz yıl geçen, zamanının en parlak ve evrensel düşünürü olan Endülüslü düşünür İbn Haldun bize sosyal düşüncenin tüm alanlarında çok derin bakış açıları sunmuştur. Günümüzde sosyal yaşantının temellerini sarsan, iktidarlar tarafından gücün istismarı, şiddet, israf, adaletsizlik gibi konulara alternatif bakış açıları getirecek yaklaşımlara ihtiyacımız vardır. Bu yazının amcacıda teorik olarak güçlü ve sosyal olarak etkili olabilecek sosyal dinamikleri yeniden yapılandıracak ve onurlu, güçlü, ve adaletli bir birlikteliği geliştirebilecek ve günümüz krizlerine çözüm getirebilecek olan İbn Haldun'un fikirlerini gözden geçirmektir.

Anahtar Kelimeler: İbn Haldun, Sosyal Düşünce, Latin Amerika

Abstract: Six centuries have passed since the death of the great Andalusian thinker Ibn Khaldun, in his time one of the brightest and most universal minds, who gave us considerable insights in all the fields of social thought. In these times we must look for alternative thought patterns that allow us to explain and achieve proposals that may face the decay of regimes based on the abuse of power, violence, spendthrift and inequality, which threaten to destroy the social foundations of life on earth. This is our concern and in this paper we will try to reconsider some of Ibn Khaldun's ideas in order to formulate alternatives that are both theoretically sound and socially efficient to

---

* Bu çalışma, 29-31 Mayıs 2009 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "II. Uluslararası İbn Haldun Sempozyumu" adlı bilimsel etkinlikte sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

rebuild our understanding of the social dynamics, and to contribute to the recovery of the dignity, solidarity, justice and austerity that can make collective life a viable foundation for the world that will arise from the present crisis.

Keywords: *Ibn Khaldun, Social Thought, Latin America*

Zamanının en parlak ve evrensel beyinlerinden, bizlere sosyal düşüncenin tüm alanlarında kıymetli katkılar bahşeden Endülüslü büyük düşünür, İbn Haldun'un ölümünün üzerinden altı yüzyıl geçti. Özellikle, sosyal devamlılık, tutarlılık ve örgütlenmenin tüm şekillerini açıklamada tüm beşeri alanları (tarih, coğrafya, beslenme, inançlar, güç ilişkileri, bölgesel çıkarlar) kapsayan sosyal bir düşünce inşa etmek için gerekli şartlara açıklık getirme konusunda, İbn Haldun kendine özgün tarzıyla pek çok katkı sağladı.

Dünyadaki hayatın, ekonomik güce ve birkaç kişinin üstünlüğüne dayandığını savunan baskın düşünce sistemini aşabilmek için, Mukaddime'yi titizlikle çalışmak sadece faydalı değil aynı zamanda da gereklidir. Bu gibi zamanlarda, dünyadaki yaşamın sosyal temellerini tehdit eden iktidar suiistimali, şiddet, savurganlık ve eşitsizlik temelli rejim çöküşleri karşısında bir açıklama getirebilecek ve öneriler sunabilecek alternatif düşünce modelleri arayışında olmak zorundayız.

Buradaki endişemiz de budur ve bu tebliğde hem teorik açıdan sağlıklı hem de sosyal dinamikler karşısında anlayışımızı tekrardan inşa etmek için sosyal açıdan yeterli alternatifler ortaya koyabilmek için, İbn Haldun'un bazı fikirlerini yeniden ele almaya çalışacağız. Bu sayede de toplu yaşamı, günümüz krizlerinin doğuracağı dünya için uygun bir temel haline getirebilecek saygınlık, dayanışma, adalet ve tasarrufun telafisine katkıda bulunmaya gayret edeceğiz.

Dünya Tarihleri: Batıcılık ve Evrenselcilik

Sömürgeleştirilmiş toplumların en temel problemlerinden biri, kendilerini sömürgeleştirilenler tarafından dayatılan tasavvurdan kendilerini kurtarabilme konusudur; kendilerine sömürgecilerininkinden farklı gözlerle bakmayı öğrenmelidirler. Bu sömürgeleştirilmiş toplumların, sosyal yapısının geri kalmışlık ve barbarlık noktasında taşlaşmış olduğu varsayılıyordu. Sömürgecilerin değişiklikleri dayatmaktaki güç kullanımlarını ve sonucundaki zulmü meşrulaştıran da bu iddiydi.

Zamanımızın yeni sömürge yapıları güç sahibi kişilerin projelerinin, gereksinimlerinin ve perspektiflerinin lehine olacak şekilde farklı vasallık biçimlerini belirlemektedir. Latin Amerika'da, toplumlar İspanyol monarşisi tarafından Kolomb öncesi köklerinin

imhası ve inkârıyla inşa edilmiş olsa da, çağdaş toplumlar tüm toplu eylemlerin parçalanmasını öngören finansal ve ticari pazarların ekonomik, kültürel ve askeri egemenliğiyle yüz yüzedirler.

Askeri ve dini şiddetin vahşice uygulanmasıyla bastırılmış ve herhangi bir kimliğe sahip oldukları inkâr edilmiş toplumlar, yerli halkların direnişinden sonraki üç yüz yıl hayatta kalabilmişler; fakat inançlarını, geleneklerini ve kültürlerini gizli tutmak kaydıyla zulüm gördükleri kişilerden saklanma stratejileri edinmeye zorlanmışlardır. Fetihçiler tarafından toplumla kurulan sürekli ve zorunlu temas, onları o güne kadar bilinmeyen alışkanlıkları taklit etmeye, yeni kurulan kurumlara uyum sağlamaya, kendilerini alt edenlerin önyargılarından ve hoşgörüsüzlüklerinden korunmaya zorladı. Aynı zamanda, maruz kaldıkları bu alt edilme korkusu nedeniyle ki fethedilen toplumun bir kısmı, (İbn Haldun'un da belirttiği gibi fethedilen halkların genellikle kaderidir bu) köklerini, kültürlerini ve toplumsal bağlarını unutmuşlardır.

On dokuzuncu yüzyılda İspanya'dan kazanılan siyasi bağımsızlık, yeni ekonomik ve sosyal bağımlılık şekillerine yol açtı. Bundan sonra ticari ve mali ilişkiler İngiltere, Fransa ve daha sonra ABD tarafından belirlendi. Yeni zulüm biçimlerini temsil edenler tarafından benimsenen davranış şekli, İspanyol egemenliğinin uyguladığı yerli halkların kimliğinin inkârı ve dayatılan modellerin kabulüne dayalı bir gerçeklik açıklaması gibi eski usulleri tekrarlamış oldu.

Tıpkı dinin yüzyıllar önce Amerikan kıtasındaki İberyalı güçlerin egemenliğini haklı çıkarmak için bir araç olarak kullanılması gibi, günümüzde sosyal bilimlerin önemli bir kısmı yeni egemenlik türleri için bir araç haline geldi. Sosyal bilimlerin nasıl kullanıldığını anlamadaki temel nokta, Avrupa merkezli Tarih anlatısı ve bu anlatının Evrensel Tarih tarifidir. Bu anlatı, neredeyse sadece Avrupa ülkelerinin modern ve çağdaş yörüngesiyle ilgilidir ve en iyi durumda da Kuzey Atlantik ülkelerine kadar uzanır. Diğer halkların katkıları, bir zamanlar evrensel gelişimde önemli rolleri olmasına rağmen, tamamen dışlanmıştı; çünkü şimdilerde evrensel olayların ana akımının dışında kaldıkları düşünülmektedir. Hikâyenin merkezi ilk olarak batı birliği ve sonrasında ise bu birliğin çevre ülkelere yayılmasıdır. Söz konusu Kuzey Atlantik topluluğunun dışındaki halkların tarihinin, Batı'nın büyüyen çıkarlarına yalnızca bir engel olarak görülmesinden ötürü bu anlatı dışlayıcı bir anlatıdır.

Bu anlatının eşiğinde oturan ülkeler birkaç unsurdan oluşan bir ötekileştirme sürecinden geçmişlerdir. Coğrafi açıdan gelişimin merkezi, Akdeniz havzasından Atlantik havzasına taşındı. Kültürel ve tarihi ötekileştirme yönünden ise, Asya, Orta

Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin – yani medeniyetin beşiğinin – kendilerini zamanın başlangıç noktasına geri götüren bir çöküşün içerisinde oldukları kabul edildi. Amerikan halkları, sürekli olarak medeniyetin şafağında yaşadıkları veya gelişmiş ülkelerin karşılaştığı aşamaların aynısını tekrarlamak zorunda olan geri kalmış öğrenci rolü üstlendikleri fikriyle kınanmaktaydılar. Başka bir deyişle, Evrensel Tarih bir taraftan binlerce yıllık Asya ve Afrika medeniyetlerinin Avrupa Tarihi'nden kopma hikâyesinden oluşurken; diğer yandan da, Amerika'nın yerli halklarının dışlanması ya da bilakis zorla dâhil edilmesi hikâyesinden oluşur.

Batılı, medeni ve baskın anlatıların iki temel özelliği vardır. Birincisi, geçmişe ait olduklarını ve gerçek cansız varlıklarını ispatlayacak olan milenyum medeniyetlerinin canlılığını kaybetme fikridir; bu, Kuzey Atlantik hâkimiyeti altındaki ülkelerin tarihlerini, işgalciler tarafından dayatılan sisteme kaynaşmış durumundan kurtararak yeniden yapılandırılmaları gerektiği anlamına gelir. İkinci özellik ise, batı uygarlığının kendine biçtiği, bu Avrupa merkezli vizyonunun evrensel bir görünüme sokulmasına dayanan modern, eşit ve homojen bir gelecek için, cehalet, fanatizm ve batıl inançlar tarihinin yok edilmesi rolüdür. Batı destanına göre, batı ülkelerinin gelişimi sayesinde, çevre ülkelerin paçavralar içindeki halkları, bir zamanların tarihsiz halkları olarak tarihe yazılmasıyla küresel boyutlarda inanılmaz bir dönüşüm gerçekleşti. Çevre halkları bu versiyonu benimseyip kendi tarihlerini batılı tarihçilerin deforme prizmaları ile inceleyince kısır döngü sona erer. Bu Kuzey Atlantik coğrafi kapsamına dâhil olmamalarından ötürü, sadece iki örnekten bahsetmek gerekirse, Arap ve İran kültürleri, yalnızca yarım milenyum önce serpilmeye başlamış medeniyetin yüceliğine eremeyen kısım olarak görülürler. Diğer kısımlar (eğer varsa), mevcut medeniyet akımının canlandırıcı temasından uzak kaldıkları için hayatta kalmış uzak bir geçmişin aktif formları olarak incelenir.

Rahatsız edici bir sıklıkla Evrensel Tarih olarak adlandırılan Batı Tarihi'nde yapılan bu alıştırmaya, yanlış bir karşılaştırma niteliğindedir: Bir taraftan çürüme halinde kaybolan Asya, Ortadoğu ve Afrika medeniyetleri; diğer yandan, ilerleme fikriyle doğum, zirve ve çöküş gibi döngüsel tarihten kaçışı varsayan batılı bir medeniyet anlayışı.

Batı medeniyeti, günümüzde açıkça görüldüğü gibi, ardışık krizlerinin çöküş duyuruları olarak yorumlanabileceğini düşünmeyi reddeder. Bu fikir, kendi gelişme ve ilerleme fikri ve belirli değerlerinin otantik olarak evrensel olduğu ve büyük ölçüde zamansız olduğu iddiasıyla engellenmektedir. Batı medeniyeti, uyguladığı hegemonyanın sınırları olmadığını ve başarıları geçmiş zamanda rivayet ve temsil edilen kendinden önceki medeniyetlerden farklı olarak kendi başarı anlatısının her zaman, şimdiki zamanda

olacağını varsaymaktadır. Batı medeniyeti anlatısında, diğer kültürlerden kaynaklanan güçlüklerin, Batı'ya münhasır bir hak olduğu için, bir gelecek vaadini değil geçmiş bir tecrübeyi temsil eden bir ruhla canlandırıldığı düşünülmektedir.

Evrensel iddialara sahip Batı masalında, Batı'nın tekliflerini reddedenler, batı medeniyetinin sağladığı avantajları anlamayan, geçmişin temsilcileri olarak görülürler. Yirminci yüzyılın başlarından iki örnek vermek gerekirse, Zapata ve Villa çağdaş oldukları halde geçmişte kalmış yırtıcılar ve haydutlar olarak görüldüler; bir bakıma geçmişin habercisiydiler.

Anlaşıldığı üzere evrensel tarih, aslında, yalnızca coğrafi değil, epistemolojik olarak da bir kazananların hikâyesidir; tarih yerine, bunları inceleyen Antropolojidir. Eğer bir halk tarihin bir parçası olamıyorsa, cahil ve ilkel olarak bilinir. Baskın söylemin; çöküş ve az gelişmişlik, feodalite ve modernlik kategorileri ile Avrupa'dan Amerika Birleşik Devletleri'ne aktarılmasıyla ortaya çıkan "akademik devrim" meydana geldiğinde, öncelikle halkların nasıl Avrupalı olmayan kategorisiyle "evrensel" vizyona entegre edildiği incelendi.

Atlantik toplumunun çekirdeğine ait olmayan ülkelerin tarihi, bir kayıp olarak görülür; Batıya göre "başarısız" olmuş bir deneyim. Ekonomik aktörler tarafından temsil edilen dinamik içerik olmaksızın, yani batı medeniyetinin karakteristik unsuru olmaksızın, çevresel ülkelerin tarihi, bazı durumlarda başarısız bir deneyim olarak, diğerlerinde ise tamamlanmamış bir anlatı olarak yorumlanmıştır. Bu tarih tamamlanamayan bir bulmacadır; çünkü profillerini henüz çizmeye başlamış ve noksan diye zaten kınanmakta olan, zamanda asılı kalmış toplumlara işaret etmektedir. Başka bir deyişle burjuvazi unsurundan yoksun olan tarihleri, abestir.

Gelişme anlatısında, çağdaş tarihe ait olmayan iki olgu olan geri kalmışlık ve ötekileştirmeye atfedilen rol temeli oluşturur. Sosyal bilimlerdeki baskın görüş, bu olguların gelişmiş toplumların mevcut halleriyle bağlantılı olmadığı, ancak çevresel toplumların geçmişine ve şimdiki hallerine ait olduğu perspektifinden yola çıkmaktadır. Bununla birlikte, gecikme ve gelişme arasındaki bağlantı, ardışık aşamaların analizi yoluyla çözülmeye uygun değildir; bu ancak, teorikte yoklukları yadırganan, bu arkaik formların neden modern yapılarda hayatta kaldıkları sorusuyla yüzleşince anlaşılabilir. Bu sosyal dayanışma formlarından biri İbn Haldun'un Kuzey Afrika'daki göçebe halkların genişlemesinin arkasındaki itici güç olarak gördüğü Asabiyye'ye karşılık gelir.

Tarihin İtici Kuvveti Olarak Asabiyye, Grup Duygusu

Asabiyye sahibi olup da kavimlere galebe çalarak birçok bölge ve ülkeleri ele geçirmiş olanların halini gözden geçirir isek; onların hayır, iyilik ve hükümdarlığın özelliklerinden olan cömertlik, civanmertlik ve ufak kusurları affetmek, hayatlarını emin edemeyenlere yardım ve misafirleri ağırlamak, işe yaramayanların ellerinden tutmak, yoksullara yardım ve şiddetli hallere dayanmak, andlaşma ve verdiği sözlerini yerine getirmek, şeref ve namusları korumak için paralar sarf etmek, şeriatı ululamak, şeriat ilimlerini bilen bilginlere saygı göstermek ve bir işi işlemek veyahut bir işi bırakmak hususunda onların gösterdiği sınır içinde hareket etmek, onlara iyi sanlarda, din ve diyanet ehilleri hakkında iyi niyet ve inanda bulunmak, onlarla kutlulanmak, onların duasını ümit etmek, ululardan ve şeyhlerden utanmak, onları ulu görmek ve hak ve hakikate davet etmekle beraber hakikate uymak, zulüm ve tecavüze uğrayarak zayıf düşenleri korumak ve onların halini düzeltmek, adaleti hâkim kılmak gibi meziyetlerini görürsün.

Çağdaş Tarih ve Sosyal Bilimler söylemi, modernitenin gücünün mevcut siyasi ve ekonomik örgütlenmeden önce gelen örgütleri sileceği bir düzene dayanıyor. Metaforik olarak konuşmak gerekirse; mevcut gelişmenin akışı, geçmişin zenginliklerini birleştirmekten sorumlu olacak ve onlara eşsiz bir anlam kazandıracaktır. Bu söylemde, yine de, geçmişin özerk tarihinin bugünkü toplumda kendilerine tahsis edilen yerden memnun olmayıp bu toplumların özerkliklerini yeniden elde etmeye yönelenler tarafından nasıl tekrardan inşa edildiği konusu bizlere karanlıktır.

İbn Haldun, tarihteki toplumlar arasındaki gerçek farklılıkları tanımakla birlikte, seçici, determinist ve tek sesli bir bakış açısının varlığını kabul etmez. Onun çalışmaları, her bir toplumun kendine özgü özelliklerini coğrafi bağlamına, üyelerinin alışkanlıklarına ve en başta işgücünün geliştirilmesine ve toplumun hayatta kalması için büyük önem teşkil eden müşterek uyuma dayalı olarak analiz etmesine yardımcı olur. İbn Haldun'un arayışı kesin olarak dipten başlayıp yukarı doğru hareket eder ve hâkim olan sektörlerin davranışlarını analiz etmesine rağmen toplumsal ilişkilerin yataylığına, Asabiyye'ye, toplumsal yaşamın kaynağına ve kökenine daha çok önem verir.

Haldun'un göçebe ve yerleşik toplumları ve en yoksul maddi koşullarda gelişen toplumların ruhsal durumunu tanıması, bizim gibi tarihimizde ve günümüzde bölünmüş toplumlarımızın temel gücünün aslında sözde batı medeniyetinin faydalarından mahrum bırakılmış, ancak herkes için daha iyi bir yaşam arayışında birleşmiş olan gruplarda yattığını fark edenler için ilham kaynağıdır.

Toplumlarımızı kendi hayatta kalma şekilleri ve dışlanma ve eşitsizlikle mücadele stratejileri ışığında ve mantığında gözlemlemek, sağlık, öğretim, iş ve güvenliğin kolektif başarısını sağlama arayışında olmak, son iki yüzyılda kolonyalist güçlerin bizi bastırmakta kullandıkları bireyselci, tüketici ve girişimci vizyonu sorgulamak açısından güçlü bir teşvik unsurudur.

Asabiyye, İbn Haldun görüşüne göre, toplumların hayatta kalmalarını sağlamanın yanı sıra dış saldırılara karşı savunmalarını sağlamada istikrarlı bir örgütlenme imkânı sağlayan uyum gücüdür. Grup hissi, yaşamın sürekliliği, iş bölümü ve coğrafi, stratejik ve maddi kaynakların kullanılmasının, belirli bir topluluğun canlılığını tanımlayan temel öğelerin olduğu karmaşık bir ilişki ağının parçası olarak oluşturulmuştur.

Geri kalmışlığa özgü bir his değil, aynı zamanda mevcut bir hayatta kalma stratejisi olarak anlaşılan dayanışma fikri, kardeşliği eski dayanışmaya eşdeğer sunan Devlet uluslarının oluşumundan önce gelir. Günümüzde dayanışma canlı ve faaliyet halindedir, sosyal organizasyonlarda varlığını göstermektedir ve sözde kardeşliğin harekete geçiremediği eylemlerle ifade edilir. Kardeşlik yalnızca aynı Devlet ulusunun üyeleri arasında bir anlam ifade eder. Oysa ki, grup duygusu ulusal toplumun sınırları içerisinde kalmayıp, son yüzyılın altmışlı yıllarında Asya, Afrika ve Latin Amerika Halklarının Dayanışma Hareketi tarafından ispat edildiği üzere ulusun dışında da faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda grup hissi, hâkim Batı-elçiliğinin/evrenselciliğin dışlayıcı perspektifi yerine sosyal, entelektüel ve kültürel organizasyonlar tarafından ifade edilen bilgi ve dayanışma içerisinde birden fazla şekilde elde edilir.

Kardeşlik fikri, uluslara bölünmüş bir dünyanın çelişkilerini ifade etmeye hizmet etti. Bunlar, yalnızca devlet uluslarının sınırları içerisinde kardeşlik ve eşitlik ve çevresel ülkelere uygulanan hiyerarşi ve eşitsizlikten oluşan iki farklı düzen uyguluyordu. Böyle bir arka plan karşısında, dost ve düşman arasında açık bir ayırım yapan sömürgeleştirme düzeninin Batı'nın egemen olduğu ülkeler tarafından terk edileceğini ve onlardan zulüm görenler tarafından geçerli kabul edileceğini nasıl bekleyebiliriz? Demokrasiye geçiş gündemlerinde görüldüğü gibi siyasi eşitsizlik makul bir hedef olmaya devam ederken, uygulamadaki tek eşitlik olan pazar eşitliğinin etkililiğini nasıl kabul edebiliriz?

Asabiyye, Toplum ve Devlet

Hükümdarlık, insanoğlunun doğal bir müessesesidir. Daha önce, insanoğlunun yiyecek ve diğer yaşam gerekliliklerini elde etmek amacıyla sosyal örgütlenme ve

işbirliği olmadan yaşayamayacaklarını ve var olamayacaklarını açıkladık. Organize olduklarında, birbirleriyle ilgilenmeleri ve ihtiyaçlarını karşılamaları bir gereklilik arz eder. Haksızlık ve saldırganlık hayvani doğalarında olduğu için, her biri ihtiyacı olana elini uzatacak ve onu almaya çalışacaktır. Diğerleri ise bunun karşılığında, öfke, garaz ve mülkünün tehdidi karşısındaki muhkem insani tepkisinden hareketle onu almasını önlemeye çalışacaktır. Bu, düşmanlıklara neden olan geçimsizliğe yol açar ve düşmanlıklar da, canlı türlerinin yok olmasına yol açan, sorunlara, katliamlara ve yaşam kaybına neden olur. Şimdi, (insan türü) Yaratan'ın korumak için özellikle (bize emanet ettiği) şeylerden biridir.

İnsanlar, böylece, anarşi halinde ve onları birbirinden uzak tutan bir yönetici olmadan sebat edemezler. Bu nedenle, onları engellemesi için birine ihtiyaç duyarlar. O onların hükümdarıdır. İnsan doğası gereği, bu kişi, iktidarı yürüten güçlü bir hükümdar olmalıdır. Bu bağlamda, grup duygusu kesinlikle gereklidir çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi saldırgan ve savunma amaçlı girişimler ancak grup hissi yardımı ile başarılı olabilirler. Fark edileceği üzere, bu tür hükümdarlık, tüm taleplerin yönlendirildiği ve savunulması gereken asil bir müessesedir. Bu türden hiçbir şey, daha önce de belirtildiği gibi, grup hissinin yardımı olmadan gerçekleştiremez.

İbn Haldun, Mukaddime

Batı'da Devlet uluslarının doğmasıyla faaliyet göstermeye başlayan kardeşlik ve özgürlük prensiplerine eşit bir prensip olarak Asabiyye, referans çerçevesi bakımından ulusal bir mahiyete sahip değildir, ancak anne tarafından akrabalığa karşı baba tarafından akrabalık prensibini temel alan grupları içerir. Dayanışma bu tip psikolojik ve kültürel deneyimlerle ilgili değildir; ne müştericiliğin politik tecrübelerine ne de kurumsal ruh deneyimlerine karşılık gelir. Aksine, Devletin oynadığı role güvenmeyen farklı bir sosyal örgütlenmeyle iletişim içerisindedir. Göçebe halkları dünyanın efendilerine dönüştüren erdemlere vurgu yapan sivil karakterli kaygısız bir ilkedir.

Asabiyye, kişi ve kişiyi karakterize eden benciliğin ötesinde bir kimlik, kardeşlik, eşitlik ilkesi şeklinde işler. Asabiyye, özgür insanlarda bulunan bir dürtüdür; ait oldukları grubun başka gruplarla karşılaştıklarında kendi gruplarıyla dayanışma içerisinde olma duygusundan hareketle, kendiliğinden gelişen bir zorunluluğu yerine getiren insanlardaki onları harekete geçiren itici güçtür.

İbn Haldun'un bahsettiği dayanışma anlamındaki Asabiyye, sadece kendilerinden yardım kabul edebilen ve yöneticilerini koruyucuları değil düşmanlarının bir müttefiki olarak gören, devlet-öncesi erdemlere sahip grupların kimliğine dayanır. Bugünkü dayanışma, ötekileştirme ve sömürme olgularının sürekliliğini sağlamak amacıyla

devleti bir araç olarak algılayan grupların deneyimlerine dayanmaktadır. Meksika ve Bolivya toplumları gibi kuvvetli sömürge kökenlerine sahip toplumlarda, Devlet korkusu Anglo-Sakson Leviathan korkusuna karşılık gelmez; daha ziyade, egemenlik aygıtının bir parçası olan yabancı Devlet'in korkusudur. Devlet, sömürgeci olduğu için, eşitsiz olduğu için, dostdüşman ilişkisini sürdürecektir bir araç olduğu için zalimdir.

İbn Haldun'un Kuzey Afrika halklarının doğuşu ve gelişimi hakkında sunduğu görüş, her kişinin kendi kaderini başkalarının kaderinde göreceği ve bu yönde hareket edeceği dayanışma, karşılıklı yardım, güven ve inanç üzerine kuruludur. Asabiyye aramızdaki birlik veya özgürlük ruhu demektir. Başka isimlerle anılmış olsa da, bir zamanlar öteki olan ve daha sonra kendi kaderini çizen halkların özünü oluşturur. Asabiyye, bir zamanların sözde enternasyonalizmden farklı bir grup kimliği hissidir. Asabiyye, geçtiğimiz yüzyılın altmışlı ve yetmişli yıllarında kurtuluşun dayanışma hareketleri olarak yapılandırılan Ulusal Kurtuluş Hareketlerinin önemli bir unsuru olarak iş görmüştür. Asabiyye, yağmacı kapitalizmin zulmüne karşı, bugünkü direniş ve kurtuluş mücadelelerinde varlığını korumaktadır.

Yine de, sağlam bağlardan oluşan toplumun tümünün, onu temsil eden ve onunla birlikte kolektif kimliğini ifade edebilen bir otoriteyi tanıma durumunda olması oldukça önemlidir. Böylece, İbn Haldun'a göre, otorite kurumlarını kuran ve onlara otoriteyi veren toplumun kendisidir. Ve yine zamanla, bu temel bağın kaçınılmaz kopuşuna, bunun sonucu olarak toplumun çürümesine ve kimin yeni otorite arayışına liderlik edeceğine de toplumun kendisi tanıklık eder.

İbn Haldun'un görüşü, ülkelerimizin tarihine yeni bir rota çizmemizde ve toplumlarımızın dönüşümünde kolektif ruhun liderlik ettiği anların yanında, çoğunluğun gereksinimlerini karşılamaktan uzak olan iktidarlardan sonra nasıl hayatta kaldığını ve kimliğini, değerlerini, inançlarını, ilkelerini ifade eden iktidarlara aramaya nasıl devam ettiğini bulmamızda bize yardımcı olmaktadır.

Asabiyye, Latin Amerika tarihi boyunca dayatılan hükümdarlar ve iktidar gruplarının baskısı sonucu kırılmaya uğrayan toplumların devamlılığının temelidir. Devletler ve yabancı güçler tarafından dayatılan sınırların ötesinde bağları paylaşan toplumlar içinde tebliğ edilen bir güçtür. On dokuzuncu yüzyılda Hidalgo, Morelos, Bolivar, Artigas, Juarez ve Marti'nin mücadelelerini ve yirminci yüzyılda Villa, Zapata, Mariátegui, Sandino, Farabundo Martí, Cardenas, Fidel Castro ve Salvador Allende'nin mücadelelerini birleştiren şey ütopyadır.

Bu olağanüstü adamların yön verdiği tarihlerin her biri, kolektif oluşumunu ve aynı zamanda zalimlerle yüzleşmekle birlikte, halklarımızın haysiyetini, adaletini ve özgürlüğünü sağlayan yeni iktidar biçimleri tasvir etmek için kurulan bir örgütlenmenin örnek deneyiminin izlerini taşır. Bu mücadeleciler nesillerin açtıkları yolları tanımak, gerçek Latin Amerikalı kimliğine uyan unsurları keşfetmek açısından mümkün ve son derecede faydalı olacaktır. Bu sayede, harici kalıplardan ve alt-kıtamızdaki bu yüzyıllık kolektif başarı duygusunu gölgeleyen perspektiflerden uzaklaşabiliriz.

Asabiyye, bölgemizdeki çağdaş tecrübelerin çoğunda var olan kuvvettir. Bütün Latin Amerika'da hırs ve güç tarafından yönetilen halklarına karşı küçümsemeye bakan iktidarların sorgulanması, yaratıcılıkla birlikte dirence yol açtı. Aynı zamanda, bu tür bir sorgulama, yeni devlet ve hükümet biçimlerini oluşturma ve toplumsal temsil açısından yeni perspektifler bulunması için gerekli olmakla birlikte, en başta toplulukların bütün bölgenin ve ülkelerinin kaderi ile ilgili kararların sorumluluğunu alacakları ortak bir ütopyanın gelişmesine neden olmuştur.

Bu güçlü kavram, örneğin, Venezüella halkının Hugo Chavez'in iktidarı devralmasına dek ülkedeki siyasi ve ekonomik yaşamı kontrol eden sınıfın askeri ve ekonomik gücüyle nasıl yüzleştiğini anlamamızda büyük bir ilham kaynağıdır. 2001 darbesinde, grup duygusu hükümetin meşruiyetini yeniden kurmada kuvvetli bir itici güç teşkil etti ve o zamandan bugüne değin önemli ekonomik ve sosyal reformların oranını belirleyen de yine bu grup ruhuydu. Venezüella Anayasası bugün, toplumsal konseylerin – eğitim, sağlık, gıda ve konut gibi oldukça belirleyici konular üzerinde karar veren iktidarın bölgesel çekirdeğinin – temel doğasını tanımaktadır. Olağanüstü bir şekilde, Bolivar Üniversitesi, bu konseylerin ortaya koyduğu sorunlara dayanan proje ve eğitim programları geliştirerek bu sürece eşlik etmektedir. Öğretim ve araştırma yönergelerini donatmakla birlikte, yaratıcılıklarıyla üniversite öğrencilerinin bilgi süreçlerini de beslemektedirler.

Asabiyye'nin bir başka formu da, yine yakın tarihlerde onaylanan Bolivya Anayasası tarafından siyasi bir otorite olarak tanınan Bolivya topluluk meclislerinde görülmektedir. Nüfusunun %60'ının yerli olduğunu iddia ettiği bir ülkede, yarıcı kapitalizmi yenmenin tek yolunun iktidarın ortak kullanıma açılması olduğuna dair genel bir kanaat var. Bolivya toplumculuğu, örgütlü nüfusun değerli kaynakların ulus-ötesileştirilmesi çabalarıyla yüzleştiği yıl olan 2000'deki su savaşı ile başlayarak, akabinde 2003 yılında Sanchez de Lozada hükümetinin devrilmesi ve bunun bir sonucu olarak Evo Morales'in Sosyalizme Doğru Hareketi'nin (Movimiento al Socialismo, MAS) yükselmesi gibi bize pek çok ders vermiş oldu. Ancak en önemlisi, Asabiyye Bolivya'nın

şu andaki siyasi kararlarının, ekonomik politikalarının ve kültür önerilerinin her birinde kendini güçlü bir şekilde hissettirmektedir.

Latin Amerika'daki kolektif deneyimlerin listesi uzundur. Ve bu listede kendi ülkemiz olan Meksika'dan söz etmek zorundayız; devlet yönetiminin Juntas de buen gobierno (iyi hükümetin meclisleri) ve Caracoles (Salyangozlar) tarafından sağlandığı Meksika'nın güney kesiminde, yönetim itaat ederek emretmek sloganı altında siyasal görevi dönüştürmek için orijinal örgütlenme biçimleri oluşturmaktadır. Bununla aynı önem derecesine sahip olabilecek bir diğer deneyim ise, 2006 yılında seçim yolsuzluğuna karşı yapılan protestolardan kaynaklanmış ve Meksika Meşru Hükümeti'nin belediye komiteleri tarafından başlatılmıştır. Bu deneyim halkın haklarını, ulusal mirasını ve Meksika kamu hayatındaki dönüşümünü savunan barışçıl bir sivil direnişin çekirdeğini oluşturmuştur.

İmparatorluğun Çöküşü ve Sonrasında Gerçekleşecekler

Akabinde, hanedan grup duygusunun dağılması ve onu kuran kabilenin ortadan kalkması sonucunda çöküşe geçmeye başlayınca, hükümdarlar destekçiler ve yardımcılara ihtiyaç duyarlar, çünkü bu sırada çok sayıda bölücüler, rakipler ve isyancılarla birlikte yok edilme korkusu ortaya çıkar. Ardından gelirleri, müttefik ve destekçilerine, kendi içlerinde grup hissiyatlarına sahip askeri gruplara gider. Hazinesini ve gelirlerini, hanedanı yeniden tesis etme girişimlerine harcar. Dahası, ödenmesi gereken çok miktarda ödenek ve yapılması gereken harcamalar nedeniyle vergilerden alınan gelir de azalır. Arazi vergisinden elde edilen gelir azalır. Hanedanın paraya olan ihtiyacı daha acil hale gelir. Yakınındakilerin – kapıcıları ve kâtipleri – konumları önemini yitirdiği ve hükümdarın otoritesi daraldığı için artık zenginlik ve varlık gölgesinde yaşamazlar.

Bu aşamada hükümdarın paraya olan ihtiyacı daha da acil hale gelir. Yakın maiyeti ve çevresindeki yeni nesil, hükümdara yardım etmek adı altında atalarının kendilerini zenginleştirdiği parayı amacı dışında harcarlar. Kendilerinden önceki babalarının ve atalarının olduğu gibi artık hükümdara yürekten sadık da değillerdir. Hükümdar da öncülerinin hükümdarlığı sırasında bu makamlardakilerin yardımıyla edinilen servette daha çok payı olduğu görüşündedir. Bu serveti alır ve aşamalı olarak ve rütbelerine göre kendine mal eder. Dolayısıyla hanedanlık kendisini, diğer makamlar nezdinde kıymetsiz hale getirir. Maiyetini, kendisini destekleyen büyük kişilikleri ve zengin çevresini kaybeder. Haşmetinin büyük bir kısmı, paydaşları için desteklenip yüksek bir mertebeye çıkarıldıktan sonra ufalmaya başlar.

İbn Haldun, Mukaddime

İbn Haldun, halkla temaslarını kaybetmiş ve ayrıcalıklarını koruyabilmek için silahlı gücüyle halkı tehdit eden çürüyen bir hanedanın özelliklerini isabetli bir biçimde göstermektedir. İbn Haldun'a göre, gayrimeşruya dönen otoritelerin kötüye kullanılması kaçınılmaz olduğu kadar nefret de doludur; fakat bir hanedan yolsuzluk, dolandırıcılık ve kamu kaynaklarının yağmalanmasıyla anıldığında, o hanedanın krizlerini ve kaderini geri döndürmek kesinlikle mümkün değildir.

İbn Haldun'un iktidardaki grup diye adlandırdığı hanedanın yerine geçenler, varlığının son aşamalarının alametleri olan medeniyet, lüks, israf, gösteriş ve aşırı tüketimle doğrudan ilişkilidirler. Kriz, yine de, sadece kentlerdeki işgücünün toplum için ihtiyaç duyulandan fazlasını ürettiği gerçeğinin bir etkisi değil, daha ziyade, halkın ihtiyaç ve isteklerine ilişkin olarak iktidarın takındığı mesafenin sonucudur. Hırsın, bireysel zenginleşmenin ve aşırılıklarının, grup hissini güçlü olduğu zamanlardaki baskın değerlerin yerini aldığı çöküş halindeki iktidarın devrilmesi için yol ancak bütünlük içinde açılabilir.

İbn Haldun'un hanedanlar krizi ile ilgili tanımlamaları bölgemizdeki diktatörlüklerin ve yozlaşmış güçlerin tarihine tekrar tekrar uygulanabilir. Ayrıca, mevcut kapitalist krizin nedenlerini ve özelliklerini açıklamakla kalmayıp, bireycilik, tüketim ve israfa yol açan sistemin ortadan kalkmasının kaçınılmaz olarak değerlendirilmesine de imkân tanır. Bu nedenle, krizin bir güç sisteminin bozulmasına ve ikame edilmesine neden olacak seyrini anlamamız gerekir. Aynı zamanda da, grup hissi güçlendirilmiş toplumun, yeni düşünceleri ve yeni bir toplumsal örgüt biçimini nasıl üretebileceği ve servetin doğru dağılımına dayanan yeni bir denge ve kolektif örgütlenme biçimleri kurmanın acil gerekliliğini ifade eden yetkilileri nasıl seçebileceği konularında düşünmemiz son derece önemlidir.

Belki de hayal etmek ve dahası her şeyin satın alınabileceği, satıldığı ya da yok edildiği bir sistemin çürümesini gösteren olayları tam olarak fark edebilmek için zamanımız oldukça kısa. Bunun yerine, eşitlik, adalet, hoşgörü ve esas olarak gezegenimizdeki yaşama onurunu ve barışı tekrar tesis edecek kuvvete sahip olan insan topluluklarının kimliğinin ve grup duygusunun korunması için yeni medeniyetler kurma açısından faydalı olabilecek ilkeleri sürdürmek için tefekkür kabiliyetimizi kullanmalıyız. Bolivya Başkanı Evo Morales, bu görevin kesinlikle Uluslararası Para Fonu'na bırakılmayacağını belirterek haklı bir tespitte bulunmuştur.